

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-37>

УДК 334.34.01

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ

THEORETICAL FOUNDATIONS OF MANAGING THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

Вовк Ольга Миколаївнадоктор економічних наук, доцент,
Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1680-1959>**Іванець Дмитро Володимирович**аспірант,
Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5790-3601>**Vovk Olha, Ivanets Dmytro**
National Aviation University

Стаття присвячена дослідженню та формулюванню теоретичних засад управління економічним розвитком підприємств як основи для варіативності та утвердження раціонального механізму забезпечення економічного розвитку. Досліджено та узагальнено різноманітність поглядів щодо забезпечення економічного розвитку в аспекті діяльності підприємств. Визначено, що притаманною особливістю нинішнього етапу розвитку економічних відносин є докорінні перетворення в усіх їх сферах, що безпосередньо впливають на систему управління суб'єктів господарювання. Економічний розвиток підприємства є сталим процесом, що забезпечує керовані та спонтанні зміни з одного стану функціонування до іншого шляхом внесення змін та впливу факторів. Управління економічним розвитком відбувається шляхом застосування різноманітних інструментів, методів та методик, а також технічної та наукової складової. Відображено взаємозалежності складових частин економічного розвитку підприємств.

Ключові слова: економічний розвиток, підприємство, управління, стратегії розвитку, принципи, сталий розвиток.

The article is devoted to the study and formulation of theoretical foundations for managing the economic development of enterprises as a basis for variability and approval of a rational mechanism for ensuring economic development. A variety of views on ensuring economic development in the aspect of enterprises activities is given. The economic essence of the term "management of economic development of an enterprise" is considered. It is determined that an inherent feature of the current stage of development of economic relations is fundamental changes in all their spheres, which directly affect the management system of business entities. Management is a purposeful activity that includes the processes of planning, organizing, motivating and controlling, setting strategic tasks and tactical goals of a business entity, making managerial decisions and ensuring their implementation. This activity ensures the formation, normalization, rational functioning and development of an economic entity. The economic development of an enterprise is a sustainable process that provides controlled and spontaneous changes from one state of functioning to another through the introduction of changes and the influence of factors. Economic development is managed through the use of various tools, methods and techniques, as well as a technical and scientific component. The formation of the principles of a market economy on the territory of Ukraine had a huge impact on the conditions of functioning of business entities: the principles and methods of Public Administration were modernized, ownership forms changed, and competition increased. An important component of the current stage of development of economic relations is the active development of processes at domestic enterprises. However, the lack of comprehensive scientific research focused on solving the problems of managing economic development does not make it possible to implement rational management of economic processes based on practical experience, current trends and strategic tasks of functioning of economic entities. The interdependence of the components of economic development of enterprises is reflected. The necessity of introducing modern methods of managing the development of enterprises focused on specifying priority goals and objectives, maximizing resource provision and developing effective strategies for economic development is justified.

Keywords: economic development, enterprise, management, development strategies, principles, sustainable development.

Постановка завдання. Структурна перебудова вітчизняної та світової економіки, активізація процесів глобалізації спричинили докорінні зміни у положеннях функціонування українських суб'єктів господарювання. Як наслідок, вплив базових економічних факторів зовнішнього середовища на функціонування підприємств посилюється. Сьогоднішні умови функціонування ринкового середовища вимагають від підприємств постійного розвитку, адаптивності, що дасть змогу не тільки втримати існуючі позиції на ринку, але й зберегти конкурентні переваги суб'єктів господарювання.

Усе більшого значення набуває нова модель управління економічним розвитком підприємств, різниця якої від традиційної полягає у врахуванні невизначеності середовища діяльності суб'єктів господарювання та зміні від прагнення стабільного положення до адаптивного, забезпечення результативності на майбутні періоди функціонування, використовуючи не лише якісні, але й кількісні показники, визначення їх відхилень, а також і причин їх появи. Виникає потреба у перегляді структури та змісту системи розвитку підприємств та адаптації його складових до сучасних умов господарювання.

Підприємства, в таких умовах, змушені базуватись на стратегії управління, що дозволить підвищити результативність системи загалом, при цьому зберігаючи акценти щодо ресурсо- та природозбереження. Таким чином, впровадження стратегії управління економічним розвитком є найбільш доцільним для сучасного підприємництва з метою підтримки стабільної діяльності та позицій у ринковому середовищі.

За умов високої швидкості змін та нестабільності, невизначеності в системах управління господарюючими суб'єктами вітчизняна економіка потребує концептуального перегляду методів та положень управління економічним розвитком підприємств. Сучасна система ринкових відносин вимагає від підприємств ефективних та адаптивних методів управління та стратегій, що направлені на забезпечення сталого економічного розвитку суб'єктів господарювання, враховуючи раціональність щодо використання ресурсів, підвищення рівня якості продукції та послуг, зростання продуктивності праці та конкурентоспроможності на ринку, а також максимальне задоволення потреб населення.

Концепції економічного розвитку, що розроблені з метою вирішення актуальних завдань

суспільного характеру, на сьогодні являються корисними у дослідженні та вивченні тенденцій розвитку суб'єктів господарювання з точки зору економічного, соціального та екологічного напрямку функціонування, орієнтуючись на забезпечення стабільних темпів зростання базових показників діяльності. Сприйняття та застосування принципів сталого економічного розвитку підприємств надає можливість господарюючим суб'єктам вже на початкових етапах внести корективи, що в майбутніх періодах діяльності можуть принести позитивний ефект.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження терміну «економічний розвиток» у науковій теорії відображено в працях зарубіжних та вітчизняних дослідників. Зокрема, перші дослідження з даної проблематики були відображені у роботах Д. Рікардо [10], А. Сміта [11, с. 21–22], Ф. Рамсея [14], К. Маркса [6]. Проблемам управління економічним розвитком підприємств присвячені дослідницькі роботи вітчизняних вчених, зокрема О. В. Ареф'євої [1], А. М. Дідика [15], О. В. Пługина [9], Попело О. В. [16], Тульчинської С. О. [17], та інших науковців.

Разом з тим проблематика дослідження теоретичних основ управління економічним розвитком суб'єктів господарювання залишається актуальною і надалі. З огляду на постійні зміни в системі економічних відносин, принципах та методах державного регулювання, за умов кризових явищ, посилення конкуренції та поглиблення інтеграційних та глобалізаційних процесів дослідження управління економічним розвитком підприємств потребує подальших наукових досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є систематизація та аналіз теоретико-методологічних підходів до управління економічним розвитком підприємств, узагальнення теоретичного трактування «економічний розвиток підприємства», обґрунтування системи управління економічним розвитком господарюючих суб'єктів, враховуючи структурні трансформації та вплив кризових явищ.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сьогоднішніх реаліях господарювання підприємствам варто все більше акцентувати увагу на проблемних аспектах ефективного управління власною економічною діяльністю задля утримання існуючих позицій серед конкурентів та виживання у майбутніх періодах. Отже, такий стан речей вимагає формування реалістичних стратегій економічного розвитку, що будуть ґрунтуватись на особливостях невизначеності зовніш-

нього середовища діяльності господарюючих суб'єктів та дозволять максимально мінімізувати вплив несприятливих соціальних та економічних факторів, тим самим, зменшивши ймовірність негативного економічного результату або навіть банкрутства підприємства.

Управління підприємством варто спрямовувати на активну адаптацію до змін у середовищі функціонування, а саме до аналізу та визначення шляхів застосування потенційних можливостей ринку для забезпечення економічних переваг підприємства. Виходячи з умов сьогодення, господарюючі суб'єкти розвиваються не самостійно, а в тісному контакті із зовнішнім середовищем. На них постійно мають вплив чинники, що визначають ключові орієнтири їх функціонування. Оптимальний синтез усіх чинників та умов має стати причиною для ефективної діяльності підприємств та максимізації їх прибутку. Отже, для економічного розвитку суб'єктів господарювання слід формувати стратегію, що буде гарантувати їм як ефективне використання ресурсної бази, так і максимальну захищеність від зовнішніх та внутрішніх негативних явищ.

Починаючи теоретичний аналіз управління економічним розвитком підприємств варто визначитись з такими базовими термінами, як управління та розвиток. Поняття «управління» слід трактувати з декількох позицій: як процес та як стан. У загальному сенсі управління інтерпретують як процес, що направлений на забезпечення можливості для соціально-економічних систем зберігати та у певних рамках видозмінювати власну кількісну та якісну характеристику. Категорія «управління» характеризує здатність підприємства підтримувати рівновагу між внутрішніми та зовнішніми чинниками функціонування суб'єктів господарювання.

Процес управління підприємством відзначається постійним та повторним впливом на функціонування його структурних елементів для забезпечення злагодженої роботи та досягнення позитивного ефекту. Результативність функціонування підприємства залежить від сукупності чинників – рівня розвитку виробництва, матеріальної бази, науково-технічного розвитку, кооперації та поділу праці, стимулювання продуктивності праці, проте, в першу чергу – від міри взаємодії зазначених чинників під час їх застосування. Використання того чи іншого чинника без взаємозв'язку з іншим не забезпечує оптимального економічного розвитку підприємства.

У науковому товаристві відсутня єдність стосовно природи розвитку. Зокрема, філософські дослідження інтерпретують розвиток як специфічний процес видозміни, в результаті чого виникає якісно нове, поступовий процес переходу від нижчого до вищого, від складного до простого [13]. Слід зазначити, що терміни «розвиток» та «зростання» є пов'язаними між собою, однак відмінними за сутністю. Зростання суб'єкта господарювання характеризується збільшенням обсягів виробництва, розширенням структури та асортименту продукції, збільшенням кількості працівників. Таким чином, зростання пов'язане з якісними видозмінами на господарюючих суб'єктах та сприяє їх розвитку. Розвиток – як економічна категорія визначає сутність змін, що відбуваються у будь-яких системах, предметах, явищах. Розвиток – як загальнонауковий термін ґрунтується на певних змістовних властивостях, які його характеризують: результативність, спрямованість, причинність, швидкість. Отже, розвиток суб'єкта господарювання – це сукупність змін різного економічного походження, спрямованості та інтенсивності, що протікають у системі підприємства під дією зовнішніх та внутрішніх чинників, а також є причиною переходу та утвердження суб'єкта господарювання у різних економіко-організаційних положеннях (відносно стійкого характеру).

К. Маркс започаткував використання діалектики економічний розвиток та зростання [6]. Науковець зазначав, що якісні перетворення та трансформації у виробничих відносинах та продуктивних силах називаються розвитком і надають простір для кількісних перетворень, таким чином стають колосальним поштовхом для зростання [6]. За умови постійного запровадження новітніх результатів науково-дослідницьких робіт, нової техніки зростання стає якісним та набуває характеристик розвитку.

Складовим елементом досліджень терміну «економічний розвиток» є підприємство. Значний інтерес наукової спільноти до економічного розвитку саме суб'єктів господарювання формує низку теоретичних підходів до трактування цього терміну (табл. 1). Дослідження та уніфікація наявних трактувань поняття «економічний розвиток» в наукових джерелах дає можливість виділити декілька аспектів його інтерпретації, а саме в широкому та вузькому значенні.

У вузькому сенсі розвиток підприємств трактують як результат змін чи стан діяльності суб'єкта господарювання, його переходу

Таблиця 1

Трактування поняття «економічний розвиток підприємства»

Автор	Визначення
В. Ф. Кифяк [4, с. 193]	Динамічна система взаємопов'язаних підсистем, факторів, принципів та передумов, що формують напрямок якісних та кількісних змін діяльності суб'єкта господарювання, направлений на досягнення пріоритетних цілей.
М. Н. Нечепуренко [8, с. 23]	Процес оновлення процесів виробничого характеру або бізнес-процесів, що дає змогу вийти на новий якісний рівень діяльності суб'єкта господарювання.
Г. А. Какуніна, Т. Б. Надтока [7]	Процес сукупних перетворень у соціально-економічній системі суб'єкта господарювання, орієнтований на його трансфер до нового якісного та кількісного положення у часі під дією факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, крім того за напрямком він може бути як негативним, так і позитивним.
О. Є. Кузьмін, А. М. Дідик [5, с. 7]	Розвиток кожного господарюючого суб'єкта, що носить циклічний характер, тобто відбувається через певні стадії циклу життєдіяльності, що характеризують особливості господарської, фінансової, виробничої та інших видів діяльності.
Ю. А. Пługіна [9, с. 326]	Якісні трансформації в функціонуванні підприємства за рахунок перетворень структурних та кількісних характеристик ресурсів на основі раціонального застосування кадрових та інтелектуальних ресурсів та інформаційних технологій.
А. В. Дакус, Н. О. Сімченко [2]	Керовані, ціленаправлені, закономірні та безворотні якісні та кількісні зміни економічної системи в довгостроковому часовому проміжку, що проходять під дією економічних потреб та інтересів, що характеризуються впливом базових законів діалектики, що не виходять за рамки природи такої системи, для отримання максимально оптимального та раціонального функціонування суб'єктів господарювання.
Д. М. Євдокимова [3]	Динамічний багатоваріативний процес циклічного характеру, що має спіралеподібну форму та виражається через якісні та кількісні зміни у структурі.

Джерело: складено авторами за [2; 3; 4; 5; 7; 8; 9]

в нове якісне та кількісне положення під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

У широкому сенсі розвиток господарюючого суб'єкта розглядається як спрямований, незворотній процес, що являється поступовою видозміною (сукупністю змін) положень чи результатів суб'єкта господарювання в просторі (часі) на новий якісний та кількісний рівень, ніж попередній під дією чинників внутрішнього та зовнішнього середовища.

Теоретичний аналіз сформованих трактувань поняття «економічний розвиток суб'єктів господарювання» надає можливість зобразити багатоаспектність даного явища, трактуючи дане поняття за змістовними та факторними критеріями. У сучасній економічній науці виокремлюють декілька базових теорій економічного розвитку, що тісно взаємопов'язані з економічним зростанням:

- модель сталого розвитку;
- модель лінійних стадій розвитку;
- теорія ендогенного зростання;
- теорія структурних трансформацій;
- теорія зовнішньої залежності;
- неокласична модель вільного ринку.

Модель сталого економічного розвитку заснована на сукупності концепцій, ідей та постулатів різних наук. Згадана модель орієнтована на зміну відношення природи та людини з метою розширення можливостей для економічного розвитку та на утворення координованої стратегії існування людства, направленої на відновлення природних систем та їх збереження. Взаємозв'язок соціального та економічного розвитку з проблемними аспектами довкілля сформувавши ідеї щодо переходу цивілізації до положення «динамічної рівноваги». Динаміка світової рівноваги як багатоманітної та багатовимірної системи, що

сформована під дією сукупності різних сил та складається з певних елементів, означала, в першу чергу, стійку рівновагу, що залишається не лише при втручанні в систему економіки нині, але і при таких змінах, що будуть відбуватися у майбутніх періодах.

Економічний розвиток, за якого раціонально будуть вирішуватися важливі проблемні питання життєдіяльності суспільства без виснаження, погіршення соціально-економічного становища та забруднення навколишнього середовища є фундаментом нової концепції, що отримала назву «sustainable development» (сталій розвиток). Крім того, наприкінці минулого тисячоліття моделі економічного розвитку стали набувати універсальних характеристик [12].

Модель лінійних стадій розвитку сформована американським дослідником В. Ростоу у книзі «Етапи зростання: некомуністичний маніфест». Вона передбачає, що будь-яка економічна система в ході свого розвитку повинна пройти певні етапи, за умови її присутності в міжнародній системі взаємозв'язків. Зокрема, автор виокремлює наступні стадії:

- традиційне суспільство;
- створення передумов для ривка;
- ривок до розвитку;
- перехід до технологічної зрілості;
- ера масового споживання.

Ключовим у моделі В. Ростоу є орієнтація на потреби в акумуляції передумов для реалізації ривка. Науковець зазначає, що подібними передумовами можуть бути зовнішні та внутрішні заощадження, що можуть сформувати необхідний обсяг інвестицій та здійснити економічний розвиток за прискореним сценарієм.

Теорія ендогенного зростання полягає в спрямованості на внутрішні фактори та механізми господарського розвитку. Адже саме ці фактори, за своєю природою, можуть забезпечити відтворення та розвиток економічних систем. Дана модель ґрунтується на залученні внутрішніх ресурсів до господарського обороту, що можуть забезпечити сприятливі початкові умови економічного розвитку та підтримати оптимальну динаміку у майбутніх періодах. Ключова роль за такого сценарію відводиться активній економічній політиці, що має сприяти ефективному застосуванню наявних механізмів та ресурсів для організації власної національної економічної системи.

Теорія структурних трансформацій відображає процес переходу від аграрної моделі економічного розвитку до індустріальної.

Основи структурних трансформацій сформовані в моделі А. Льюїса. Дослідник доводив, що економіку можливо поділити на декілька базових секторів. Перший сектор – натуральне сільське господарство, другий – промисловий сектор. Проте концепція має певні обмеження, зокрема не враховується науково-технічний прогрес, надлишок трудових ресурсів в сільському господарстві та максимальна зайнятість у промисловому секторі, формується припущення щодо тимчасового функціонування конкурентного ринку в промисловості до того часу, поки не буде мінімізовано надлишок трудових ресурсів в аграрному секторі.

Теорія зовнішньої залежності ґрунтується на тому, що взаємозв'язок країн світу є результатом залежності колоній від метрополій та інших країн, що відносяться до категорії розвинутих. Таким чином, між ними сформовано систему відносин на основі нееквівалентного обміну у торгівлі між собою. Згадана нееквівалентність виражається в тому, що категорія розвинутих країн отримує технологічні та економічні переваги, ТНК вилучають ефект масштабу виробництва, використовують та виснажують природні та людські ресурси категорії менш розвинутих країн. Крім того, залучення розвинутих країн до міжнародних фінансово-кредитних структур дає їм можливість впливати на встановлення умов надання кредитів та позик.

Неокласична модель вільного ринку сформувалася під дією кризових явищ. Сутність теорії полягає в потребі лібералізації економічних відносин, їх зовнішньої доступності, приватизації власності, інституційної перебудови. Багато країн, країн прагнуть до стійкого економічного розвитку. Проте умови сучасності висувають нові вимоги щодо господарювання, функціонування економічних систем. З огляду на це, ключовим завданням є пошук оптимальних умов, за яких економічна система та зовнішнє середовища, перебуваючи у тісному контакті та взаємодії між собою, маючи вплив один на одного, будуть забезпечувати належний рівень економічного розвитку. На основі вищесказаного можна стверджувати, що актуальним є завдання щодо розробки та організації концепції раціонального економічного розвитку економічних систем. Так як на положення економічних систем впливають окремі динамічні процеси і тому стабільність середовища функціонування постійно порушується і в такий же спосіб безперервно відновлюється.

Висновки. Поняття «економічний розвиток» є ключовим для будь-якого підприємства чи організації, так як воно дає змогу задовольняти потреби суспільства, зміцнювати позиції суб'єкта господарювання на ринку та підвищувати конкурентну спроможність організації. Враховуючи природу процесів економічного розвитку варто формувати систему управління, що дасть можливість визначати цілі, пріоритетні завдання та ресурси для забезпечення розвитку підприємства.

Наукова спільнота працює над пошуком та створенням оптимальної економічної моделі підприємства, де ключовими факторами будуть сталий економічний розвиток та швидка адаптація до змін функціонального середовища. Глобальні суспільно-економічні фінансові кризи, пандемія COVID-19 продемонстрували, що старі економічні положення

не діють з тою результативністю, з якою вони були розроблені. Вони втратили свою актуальність відповідно до видозміни економічних систем та відносин між ними. Головним викликом сьогодення є розробка таких економічних моделей та концепцій, що будуть найбільш повно відповідати вимогам дня сьогоденного та будуть раціональною відповіддю на низку кризових явищ, що сформувалися донині.

Подальші наукові дослідження варто проводити через призму оптимізації моделей економічного розвитку господарюючих суб'єктів; розробки рекомендацій щодо модернізації оцінки та регулювання економічного розвитку; формування результативної моделі управління економічним розвитком на протиполюс нестабільності зовнішнього середовища функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стейкий розвиток підприємств у міжнародному економічному просторі: колективна монографія / за заг. ред. О. В. Ареф'євої. Київ : НАУ, 2018. 364 с.
2. Дакус А. В., Сімченко Н. О. Економічний розвиток підприємства: сутність та визначення. *Актуальні проблеми економіки та управління*. 2012. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/12350>.
3. Євдокимова Н. М., Котенок Д. М. Інституційне підґрунтя інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських рішень. *Стратегія підприємства: підприємницький контекст* : монографія Заг. ред.: Л. П. Батенко, Т. І. Решетняк. Київ : КНЕУ, 2019. 424 с.
4. Кифяк В. Ф. Теоретичні основи визначення категорії «розвиток підприємства». *Економічний аналіз*. 2011. Вип. 8. Ч. 2. С. 190–194.
5. Кузьмін О. Є., Дідик А. М. Ознаки та особливості полівекторного розвитку підприємств. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2015. № 819. С. 3–8.
6. Karl Marx. *Das Kapital: From Capitalist Exploitation to Communist Revolution*. David Ramsay Steele, Louis Rukeyser. 2006. 907 p.
7. Надтока Т. Б., Какуніна Г. А. Соціальний розвиток промислового підприємства та механізми його управління. *Управленческие технологии в решении современных проблем развития социально-экономических систем* : монографія / за заг. ред. О. В. Мартякової. Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2011. С. 564–569.
8. Нечепуренко М. Н. Проблеми економічного розвитку підприємств. *Питання економічних наук*. 2006. № 1 (17). С. 23–25.
9. Плугіна Ю. А. Розвиток персоналу підприємства: підходи, сутність, моделі. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. Вип. 42. С. 323–327.
10. Краус Н. М. Д. Рікардо – економіст епохи промислового перевороту. *Історія економіки та економічної думки*. Київ : Центр учб. літ., 2014. С. 150–159.
11. Сміт А. Багатство народів. Дослідження про природу та причини добробуту націй. Пер. Олександра Васильєва. Київ : Наш Формат, 2018. 722 с.
12. Трофимова В. В. Концепція сталого розвитку як основа постіндустріальних моделей розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 8. С. 33–37.
13. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2-ге вид. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.
14. Ramsey F. *Mathematical Theory of saving*. *Economic Journal*. 1928. Vol. 38. P. 543–559.
15. Дідик А. М. Полівекторний розвиток підприємств: соціально-економічні та регулятивні аспекти : монографія. Львів : Галицька видавнича спілка, 2016. 344 с.
16. Забаштанська Т., Попело О., Нікітенко М. Маркетингові засади розвитку системи планування інновацій на підприємствах в умовах цифровізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № (28). С. 153–162.

17. Тульчинська С. Т., Газарян Є. А. Інноваційні стратегії розвитку промислового підприємства на сучасному ринку. Сучасні підходи до управління підприємством. Збірник тез доповідей ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2018. URL: <http://conf.management.fmm.kpi.ua/proc/article/view/129594>.

REFERENCES:

1. Arefieva O. V. (2018) Stiykyy rozvytok pidpryyemstv u mizhnarodnomu ekonomichnomu prostori. [Sustainable development of enterprises in the international economic space]. Kyiv: NAU. (in Ukrainian)
2. Dakus A. V., & Simchenko N. O. (2012) Ekonomichnyy rozvytok pidpryyemstva: sutnist' ta vyznachennia. [Economic development of the enterprise: essence and definition]. *Aktual'ni problemy ekonomiky ta upravlinnia*. Retrieved from: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/12350>. (in Ukrainian)
3. Yevdokymova N. M., & Kotenok D. M. (2019) Instytutsiyne pidgruntya informatsiyno-analitychnoho zabezpechennya upravlins'kykh rishen [Institutional background of information and analytical support of management decisions]. In L. P. Batenko, T. I. Reshetnyak (Eds.), *Stratehiya pidpryyemstva: pidpryyemnyts'kyi kontekst – Enterprise strategy: entrepreneurial context* (p. 424) Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
4. Kyfiak V. F. (2011) Teoretychni osnovy vyznachennia katehorii «rozvytok pidpryyemstva» [Theoretical foundations of the definition of the "enterprise development" category]. *Ekonomichnyy analiz – Economic analysis*, 8 (2), 190–194. (in Ukrainian)
5. Kuz'min O.Ye., & Didyk A.M. (2015) Oznaky ta osoblyvosti polivektornoho rozvytku pidpryyemstv [Signs and features of multi-vector development of enterprises]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Lvivs'ka politekhnika – Bulletin of the Lviv Polytechnic National University*, 819, 3–8. (in Ukrainian)
6. Karl Marx (2006) *Das Kapital: From Capitalist Exploitation to Communist Revolution*. David Ramsay Steele, Louis Rukeyser, 907.
7. Nadtoka T. B., & Kakunina H. A. (2011) Sotsial'nyy rozvytok promysloвого pidpryyemstva ta mekhanizmy joho upravlinnia [Social development of an industrial enterprise and mechanisms of its management]. In O. V. Martiakovoi. *Upravlencheskye tekhnolohyy v reshenyyi sovremennykh problem razvytyia sotsyal'no-ekonomycheskykh system – Management technologies in the solution of modern problems of the development of social and economic systems*. Donetsk: DVNZ «DonNTU», 564–569. (in Ukrainian)
8. Nechepurenko M. N. (2006) Problemy ekonomichnoho rozvytku pidpryyemstv. [Problems of economic development of enterprises]. *Pytannia ekonomichnykh nauk – Issues of economic sciences*, 1 (17), 23–25. (in Ukrainian)
9. Pluhina Yu. A. (2013) Rozvytok personalu pidpryyemstva: pidkhody, sutnist', modeli [Enterprise personnel development: approaches, essence, models]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – Herald of the economy of transport and industry*, 42, 323–327. (in Ukrainian)
10. Kraus N. M. (2014) D. Rikardo – ekonomist epokhy promysloвого perevorotu [Ricardo – an economist of the era of the industrial revolution] *Istoriya ekonomiky ta ekonomichnoyi dumky – History of economics and economic thought*. (pp. 150–159.) Kyiv: Tsentri uchb. lit. (in Ukrainian)
11. Smit A. (2018) Bahat-stvo narodiv. Doslidzhennya pro pryrodu ta prychny dobrobutu natsiy [Wealth of nations. An Inquiry into the Nature and Causes of the Welfare of Nations]. Kyiv: Nash Format, 722. (in Ukrainian)
12. Trofymova V. V. (2010) Kontsepsiya staloho rozvytku yak osnova postindustrial'nykh modeley rozvytku [The concept of sustainable development as the basis of post-industrial development models]. *Investytsiyyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 8, 33–37. (in Ukrainian)
13. Filosofs'kyj slovnyk (1986). In V. I. Shynkaruka. Kyiv: Holov, 800. (in Ukrainian)
14. Ramsey F. (1928) Mathematical Theory of saving. *Economic Journal*. Oxford University Press, 38, 543–559.
15. Didyk A. M. (2016). *Polivektorny rozvytok pidpryyemstv: sotsial'no-ekonomichni ta rehulyatyvni aspekty* [Multi-vector development of enterprises: socio-economic and regulatory aspects]. Lviv: Halytska vydavnycha spilka, 344. (in Ukrainian)
16. Zabashtans'ka T., Popelo O., & Nikitenko M. (2021) Marketynhovi zasady rozvytku systemy planuvannya innovatsiy na pidpryyemstvakh v umovakh tsyfrovizatsiyi [Marketing basics of innovation planning system development at enterprises in conditions of digitalization]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya – Problems and prospects of economics and management*, 4(28), 153–162. (in Ukrainian)
17. Tul'chyns'ka S. T., & Hazaryan Yy. A. (2018) Innovatsiyni stratehiyi rozvytku promysloвого pidpryyemstva na suchasnomu rynku [Innovative strategies for the development of an industrial enterprise in the modern market]. *IX Mizhnarodna naukoivo-praktichna konferenciya "Suchasni pidkhody do upravlinnya pidpryyemstvom" - The International Scientific and Practical Conference "Modern approaches to enterprise management"*. Retrieved from: <http://conf.management.fmm.kpi.ua/proc/article/view/129594>. (in Ukrainian)